

شورای سیاست گذاری حوزه های علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران

معاونت پژوهش

استان آذربایجان غربی شهر ارومیه مرکز تخصصی تفسیر و علوم قرآنی الزهرا علیها السلام

عنوان

نقش قرآن در پیشرفت زنان جامعه اسلامی

استاد راهنما

سرکار خانم زهرا فتحی

نکارنده

زهرا صفری سرای

سال تدوین ۱۴۰۳

بسم الله الرحمن الرحيم

خواهران

حمد و سپاس خدایی را که گردش کائنات را بر مدار توحید بنا نهاد و جمله مخلوقات را «طوعاً و کرها» را بر محور آن به حرکت واداشت. آنگاه اعجاب انگیزترین مخلوق خویش را که مسجود ملائک قرار گرفته بود به رخ عالم علیا کشید و خود را به جهت چنین خلقت سترگی ستود: «تبارک الله احسن الخالقین». پس از آن آیات «آفاق» ی و «انفس» ی خویش را فرا روی انسان نهاد و بزرگترین کتاب هستی و تنزل یافته از عالم علوی را به دنبال سلسله پیام آوران خویش همنشین موجودی قرار داد که مدال «ولقد کرّمنا بنی آدم» بر شانه‌های او می‌درخشید. اینک این مائیم و نشانه‌های تکوینی و تدوینی حق، تا راه خود را از پسِ «ظلمات فوق ظلمات» به سمت ابدیت بیائیم.

پدر و مادر عزیزم و تنها دخترم، که با محبت بی‌پایان و حمایت‌های بی‌دریغشان، همیشه مشوق و راهنمای من بوده‌اند.

استادان گرانقدرم، که با دانش و بینش خود، مسیر علم و آگاهی را برای من روشن ساختند و با راهنمایی‌های ارزشمندشان، این پژوهش را به سرانجام رساندند.

زنان پیشگام و مقاوم جامعه اسلامی، که با الهام از تعالیم قرآنی، نقش مؤثری در پیشرفت علمی، اجتماعی و فرهنگی ایفا کرده‌اند و الگوی جاودانی از اراده و ایمان برای همگان هستند.

و در نهایت، به همه کسانی که به هر نحوی در این مسیر دشوار و پرافتخار، همراه و همیار من بودند.

سپاس و ستایش خدای را که نور شناختن را به قلب ما تابانید و شکرش را بر وجودمان
الهام فرمود. پس از حمد و ثنای خداوند متعال مراتب حق شناسی و امتنان خود را به
محضر استاد محترم سرکار خانم فتاحی

به خاطر راهنمایی‌های مفید ایشان در تهیه این پایان نامه اعلام می‌دارم.

همچنین آرزوی توفیق و موفقیت روز افزون دارم برای کلیه اساتید گران قدر و مسئولان
حوزه علمیه الزهرا علیها السلام بخاطر آنچه در طول این دوره به من آموختند.
و با تقدیم احترام به همه کسانی که در تک تک مراحل تحقیق یاری‌گر من بودند.

فهرست منابع

- قرآن کریم؛ ترجمه استاد فولادوند
- کتب فارسی
- ۱. ابن اثیر، عزالدین، الکامل، ترجمه حسین روحانی، تهران: انتشارات اساطیر، ۱۳۷۰ش.
- ۲. ابوطالبی، محمد، عبرت در قرآن: پندآموزی از حوادث تاریخی، امور تکوینی و برخی امور تشریعی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۱ش.
- ۳. اسحاقی، سید حسین، گوهر عفاف، قم: موسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۹.
- ۴. اقبال، عباس، تاریخ ایران، تهران: انتشارات خیام، ۱۳۷۰ش.
- ۵. امینی، ابراهیم، آیین همسررداری، تهران: موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت، ۱۳۶۷.
- ۶. آزاد ارمکی، تقی، اندیشه اجتماعی متفکران مسلمان از فارابی تا ابن خلدون، تهران: انتشارات سروش، ۱۳۷۶ش.
- ۷. آشوری، داریوش، دانشنامه سیاسی، تهران: مروارید، ۱۳۷۳ش.
- ۸. بستان، حسین، رضا دهقان نژاد، زن در قرآن، تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰ش.
- ۹. بیرشک، احمد، زندگینامه علمی دانشوران، تهران، ۱۳۶۹ش.
- ۱۰. پژوهشکده امام خمینی (رحمة الله علیه)، کوثر، تهران: نشر و تنظیم آثار امام خمینی (رحمة الله علیه)، ۱۳۷۳ش.
- ۱۱. پیشگاهی‌فر، زهرا، جغرافیای مجامع زنان جهان اسلام، تهران: شورای فرهنگی اجتماعی زنان شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۴.
- ۱۲. تودورا، مایکل، توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، نشر بازتابه، ۱۳۷۸.
- ۱۳. ثقفی کوفی اصفهانی، ابواسحاق ابراهیم بن محمد، الغارات، ترجمه شیخ محمدباقر کمره‌ای، تهران: نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۶ش.
- ۱۴. جعفری، یعقوب، مسلمانان در بستر تاریخ، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۱ش.
- ۱۵. جوادی آملی، عبدالله، تبیین براهین اثبات خدا، قم، نشر اسراء، ۱۳۶۸.
- ۱۶. جوادی آملی، عبدالله، زن در آینه جلال و جمال، قم: اسراء، ۱۳۷۷ش.
- ۱۷. حسینی، سیدابراهیم، نقش تاریخی زن از دیدگاه قرآن، تهران: کانون اندیشه جوان، ۱۳۹۲ش.
- ۱۸. حلبی، علی اصغر، تاریخ تمدن اسلام، تهران: انتشارات اساطیر، ۱۳۶۵ش.
- ۱۹. خامنه‌ای، سید علی، خانواده به سبک ساخت زندگی مطور در محضر مقام معظم رهبری، تهران: مرکز سہبا انتشارات موسسه فرهنگی و هنری ایمان جهادی، ۱۳۹۲.

۲۰. خامنه ای، سید علی، زن ریحانه آفرینش (مجموعه سخنرانی‌های مقام رهبری مدظله العالی درباره زن)، قم: نوای قلم، دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری، ۱۳۸۱.
۲۱. خمینی، روح الله، صحیفه‌ی نور، تهران: مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمه‌الله علیه)، ۱۳۶۸ ش.
۲۲. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ش.
۲۳. رامیار، محمود، تاریخ قرآن، تهران: شرکت سهامی نشر اندیشه، ۱۳۴۶ ش.
۲۴. رضایی اصفهانی، محمدعلی، پژوهشی در اعجاز علمی قرآن کریم، رشت: کتاب مبین، ۱۳۸۰.
۲۵. رفیع‌پور، فرامرز، آناتومی جامعه، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۲ ش.
۲۶. روح الامینی، محمود، زمینه فرهنگ شناسی تألیفی در انسان شناسی فرهنگی و مردم شناسی، تهران: عطار، ۱۳۷۲.
۲۷. زرین کوب، عبدالحسین، کارنامه اسلام، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۴.
۲۸. زیدان، جرج، تاریخ تمدن اسلام، ترجمه علی جواهر کلام، امیر کبیر، تهران، ۱۳۷۹.
۲۹. ساروخانی، باقر، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده، تهران: سروش، ۱۳۷۵ ش.
۳۰. سامانی، محمود، نقش زنان در تاریخ اسلام، تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۰ ش.
۳۱. سریع‌القلم، محمود، توسعه جهان سوم و نظام بین‌الملل، تهران: نشر سفیر، ۱۳۷۵ ش.
۳۲. شباور، عصام محمد، دولت ممالیک، ترجمه شهلا بختیاری، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۰.
۳۳. صادقی اردستانی، احمد، زنان دانشمند و راوی حدیث، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۵.
۳۴. طباطبایی، محمدحسین، المیزان، ترجمه موسوی همدانی، قم: انتشارات اسلامی، ۱۳۸۷ ش.
۳۵. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ترجمه علی کرمی، تهران: سازمان انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰.
۳۶. عطار نیشابوری، شیخ فریدالدین، تذکره الاولیا، تهران: صفی علیشاه، ۱۳۷۰ ش.
۳۷. علیخانی، علی‌اکبر، توسعه‌ی سیاسی از دیدگاه امام علی (علیه‌السلام)، تهران: نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۹.
۳۸. علیدوست، ابوالقاسم، فقه و عقل، قم: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۸۱ ش.
۳۹. غنیمه، عبدالرحیم، تاریخ دانشگاه‌های یزرگ اسلامی، ترجمه نورالله کسایی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۲.
۴۰. فتحیه فتاحی زاده، زن در تاریخ و اندیشه اسلامی، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۷ ش.
۴۱. قربانی، زین العابدین، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۰.
۴۲. قزوینی، عبدالکریم بن محمد بن یحیی، بقاء و زوال دولت در کلمات سیاسی امیرالمؤمنین، قم: نشر کتابخانه عمومی آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی، ۱۳۷۱ ش.
۴۳. کربلایی نظر، محسن، بیانات حضرت امام خامنه ای، تهران: موسسه پژوهشی و فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۲ ش.
۴۴. کربلایی نظر، محسن، زن و بازیابی هویت حقیقی (گزیده بیانات مقام معظم رهبری)، تهران: وابسته به موسسه انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۳ ق.
۴۵. گلابی، سیاوش، فرایند توسعه و نظام آموزش در جامعه اسلامی، تهران: میترا، ۱۳۶۸ ش.

۴۶. گیدنز، آنتونی، جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی، ۱۳۸۳ش.
۴۷. لوکاس، هنری، تاریخ تمدن، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران: انتشارات سخن، ۱۳۹۳ش.
۴۸. مدرسی، محمدتقی، تفسیر هدایت، ترجمه احمد آرام، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۷۷ش.
۴۹. مرادی، فرهاد، سکینه امیری، زیست‌شناسی در قرآن، ممسنی: فریاد کویر، ۱۳۹۴ش.
۵۰. مطهری، مرتضی، انسان و ایمان، قم: نشر صدرا، ۱۳۶۱ش.
۵۱. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۷ش.
۵۲. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ش.
۵۳. منیری‌فر، حسن، جایگاه علم و پژوهش در قرآن و اسلام، تبریز: پریور، ۱۳۹۰ش.
۵۴. موسوی خمینی، سید روح‌الله، صحیفه امام، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۶ش.
۵۵. مهریزی، مهدی، قرآن و مسأله زن، تهران: نشر علم، ۱۳۹۳ش.
۵۶. نصر، سید حسین، کتاب تفسیر معاصرانه قرآن کریم، ترجمه انشاءالله رحمتی، انتشارات سوفیا، ۱۴۰۲ش.
۵۷. هولم، جین، زن در ادیان بزرگ جهان، ترجمه علی غفاری، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی. چاپ دوم، ۱۳۸۰.

• کتب عربی

۵۸. ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة، بیروت: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۲۰ق.
۵۹. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دارصادر، ۱۴۱۴ق.
۶۰. ابن هشام، ابی محمد عبدالملک، السیره النبویه، بیروت: داراحیا التراث العربی، ۱۴۰۹ق.
۶۱. بحرانی، عبد الله بن نور الله، عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من الآیات و الأخبار و الأقوال، قم: موسسه الامام المهدی، ۱۴۲۹ق.
۶۲. تالیف مرکز الثقافه و المعارف القرآنیه، علوم القرآن عند المفسرین، قم: الحوزه العلمیه بقم، ۱۴۱۶ق.
۶۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد، غرر الحکم و درر الکلم، قم: دارالحديث، ۱۳۸۳.
۶۴. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، بیروت: دارالعلم، ۱۴۰۴ق.
۶۵. خوانساری، جمال‌الدین، شرح غررالحکم و دررالحکم، تهران: نشر دانشگاه تهران، ۱۳۶۰ش.
۶۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، ذوی القربی، ۱۴۲۶ق.
۶۷. سرخسی، شمس‌الدین، المبسوط، بیروت: دارالمعرفه، ۱۴۰۶ق.
۶۸. سیوطی، جلال‌الدین، الاتقان فی علوم القرآن، بیروت: دار الکتب العربی، ۱۴۲۱ق.
۶۹. شمس‌الدین، الشیخ محمد مهدی، أهلیة المرأة لتولی السلطة، مؤسسه المنار،

۷۰. طباطبائی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان فی تفسیر القرآن، تهران: نشر محمدی، ۱۳۶۵ش.
۷۱. طباطبائی، سید محمد حسین، نهایه الحکمه، مؤسسه النشر الإسلامی، ۱۳۷۴ش.
۷۲. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تهران: مکتبه المرتضویه، ۱۳۹۵ق.
۷۳. عسکری، مرتضی، القرآن الکریم و روایات المدرستین، تهران: مجمع العلمی الاسلامی، ۱۴۱۶ق.
۷۴. قرطبی، محمد بن احمد، تفسیر قرطبی، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۶۴ش.
۷۵. قریب، محمد، فرهنگ لغات القرآن، تهران: انتشارات بنیاد، ۱۳۶۶ش.
۷۶. قطب، سید ابراهیم شاذلی، فی ظلال القرآن، بیروت و قاهره: دارالشرق، ۱۴۲۵ق.
۷۷. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران: دفتر نشر و فرهنگ اهل بیت، ۱۳۴۷ش.
۷۸. متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۱۹ق.
۷۹. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۱۵ق.
۸۰. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، بیروت: دار الحدیث، ۱۴۱۹ق.
۸۱. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، مرکز الکتاب للترجمه و النشر، ۱۴۰۲ق.
۸۲. معرفت، محمدهادی، اعجاز القرآن، دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۲ش.

• مقالات و پایان نامه ها

۸۳. ابراهیمی نسب، ناهید، نقش زنان در اقتصاد خانواده و جامعه، روزنامه پیام استان سمنان، شماره ۴۴۵۶، ۱۳۹۶/۱/۲۶.
۸۴. انیسی، فریبا، زنان و مسئله جهانی شدن، ماهنامه فرهنگی، هنری و اجتماعی پیام زن، شماره ۲۶۷، ۱۳۹۳.
۸۵. جوادی آملی، عبدالله، علل پیشرفت و انحطاط جامعه از منظر آموزه های اسلامی، نشریه پاسدار اسلام، شماره ۲۹۸، ۱۳۸۵ش.
۸۶. حاجیان پور، حمید، کریمی، زینب، مقاله «حضور پزشکی و درمانی زنان در عصر پیامبر (ص)»، مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره ۸، شماره ۶، ۱۳۹۴.
۸۷. حسینی، سید موسی، دیدگاه قرآن درباره مشارکت سیاسی زنان، فصلنامه پژوهش های قرآنی، ویژه نامه زن در قرآن، شماره ۲۵ و ۲۶، ۱۳۸۰.
۸۸. خوشدل فرد، حسین، مبانی روش شناختی قرآن در علوم تجربی و تأثیر آن بر دانشمندان مسلمان، قرآن و علم، شماره ۱۳۹۶، ۱۲.
۸۹. دیانی، زهرا و سیده فاطمه حسینی، بررسی نقش سیاسی زنان از منظر قرآن، مطالعات اسلامی زنان و خانواده، سال نهم، شماره ۱۶، ۱۴۰۱.

۹۰. رحیم پورازغدی، حسین، «عقلانیت اسلامی و عقلانیت غربی». مجموعه مقالات اولین همایش اسلام و توسعه. تهران، نشر دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۶ش.
۹۱. ساداتی، زهرا، مقاله «ویژه‌نامه بزرگداشت مربی و مدرس قرآن، زهرا بیگم‌روستا»، نشریه رایحه، شماره ۴۴، ۱۳۹۹.
۹۲. صالح نیا، نرگس و همکاران، نقش فرهنگ در توسعه اقتصادی، ماهنامه مهندسی فرهنگی، شماره ۴۳ و ۴۴، ۱۳۹۸ش.
۹۳. صباغی، نعمت اله، مقاله «زنان کاتب و حافظ قرآن کریم در عصر پیامبر (ص)»، نشریه کوثر، شماره ۲۰، ۱۳۸۵.
۹۴. عزیزی، حسین، جایگاه علمی زنان در تاریخ نگاری اسلامی، فصلنامه پژوهش‌های تاریخی، دوره ۷، شماره ۱، ۱۳۹۴.
۹۵. عزیزی، حسین، مقاله «جایگاه علمی زنان در تاریخ نگاری اسلامی»، فصل نامه پژوهش‌های تاریخی، ۱۳۸۶.
۹۶. قادری، راضیه، محمد مهدی کریمی نیا، شخصیت اجتماعی زن در قرآن و عهدین، مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، سال چهارم، شماره ۳۷، ۱۴۰۱، صص ۴۱-۴۹.
۹۷. محمدی، سارا، مقاله «زنان موفق مسلمان که با حجاب در عرصه جهانی درخشیدند»، فصلنامه مطالعات زنان، ۱۳۹۷.
۹۸. محمودی نسب، معصومه و معصومه نیکو خصال، نقش بانوان در ایجاد تمدن نوین اسلامی با تاکید بر قرآن کریم و منویات مقام معظم رهبری، دو فصل‌نامه علمی - تخصصی مطالعات نوینی و اجتماعی قرآن و عترت، سال چهارم، شماره هشتم، ۱۴۰۰.
۹۹. مظاهری، حبیب، بررسی شخصیت اجتماعی زن در قرآن کریم، مجموعه مقالات همایش بزرگداشت بانوی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۹.
۱۰۰. مولایی، برزو، نقش زنان در ترویج فرهنگ اسلامی و تقویت هویت دینی و ملی فرزندان، فصلنامه رویکردهای پژوهش نوین در مدیریت حسابداری، سال ششم، شماره ۸۷، ۱۴۰۱.
۱۰۱. مهدوی، افسانه، مفهوم پیشرفت در تناظر با مفاهیمی نظیر توسعه، تکامل، تعالی و تحول، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۲.
۱۰۲. نورحسن، طاهره، مقاله «مخزن العرفان؛ تفسیری از بانوی معرفت»، مجله نامه جامعه، شماره ۸۱، ۱۳۹۰.

• وب سایت‌ها و درگاه‌های علمی

۱۰۳. وب گاه اعضای هیات علمی - دانشگاه گیلان، www.worldi.ir/
۱۰۴. بانوان عالمه و آثار آنها، نویسنده، به نقل از سایت، www.rasekhoon.net
۱۰۵. بهمردی، اردشیر، «ریشه‌های واژه فرهنگ در دوره میانه»، ایبنا، بایگانی شده از نسخه اصلی در ۱۹ تیر ۱۳۹۱.
۱۰۶. <http://khabar.shirazu.ac.ir/>
۱۰۷. <https://stemcell.isti.ir/ZFLa>
۱۰۸. <https://asriran.com/۰۰۲dUO>
۱۰۹. <https://www.iribnews.ir/>
۱۱۰. <http://jahansazaan.blogfa.com/post/>